

Mg. iur. Egons Rusanovs

ZAB «Rusanovs & Partneri» vadītājs

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Kā pokerā – lēmums uz laimi

Paužot savu kā zvērināta advokāta viedokli par vienošanos kriminālprocesā, vēlos sākt ar nelielu atkāpi, kas tālāk caurvīs manas pārdomas par konkrēto tiesību institūtu.

Tātad pie advokāta atnāk klients un tam vaicā:

«Sakiet, lūdzu, cik ir 2 x 2?»

Advokāts uzreiz tā kā saspringst, kļūst nervozs, aizver aizkarus, drebošu roku ielej viskiju un piedāvā klientam aizsmēķēt, un tad, skatoties tam acīs, atbild ar pretjautājumu:

«Cik vajag?»

Lūk, tā būtība ir tāda, ka atbilde ir atkarīga no konkrētās situācijas un ja man kā advokātam jāvērtē vienošanās institūts, tad viennozīmīgas atbildes nav, jo reizēm tas ir izdevīgi, bet reizēm nav. Tā ir godīga atbilde.

Lai gan principā uz vienošanos kriminālprocesā raugos diezgan kritiski, tomēr, ja tagad sāktu to tikai pelt, tas nebūtu īsti godīgi, jo skaidrs, ka šo instrumentu arī es kā zvērināts advokāts nereti esmu izmantojis savu klientu interesēs. Viens no pēdējiem gadījumiem, kas ieguva plašu sabiedrisko rezonansi un ap ko raisījās milzīga ažiotāža, bija tā dēvētā tiesneses Bērziņas kukuļošanas lieta jeb kriminālprocess pret bijušo Rīgas apgabaltiesas tiesnesi Ivetu Bērziņu un Gulamu Gulami, kurā biju šī uzņēmēja aizstāvis. Es biju arī tas, kurš viņam ieteica piekrist prokurora izteiktajam vienošanās piedāvājumam. Tās būtība bija tāda, ka G. Gulami sevi atzīst par vainīgu viņam inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā un piekrīt sodam, kas noteikts, lai gan mans klients bija gatavs tiesvedībai un vēlējās pierādīt, ka patiesībā ir notikusi kukuļa izspiešana no viņa, un tiktu atbrīvots no kriminālatbildības. Savukārt es, izsverot visus par un pret, secināju, ka šajā situācijā, iespējams, būtu lietderīgi un loģiski pieņemt prokurora izteikto piedāvājumu (*konsultāciju saturs šajā viedoklī izpausts ar klienta G. Gulami piekrišanu*). Ņemot vērā tālāko notikumu attīstību un skandālu, kurā mans klients tika ierauts pēc noslēgtās vienošanās, nevaru sacīt, ka viņš pēc tam bija priecīgs un pateicīgs par manis doto padomu attiecībā uz vienošanos. Taču, ja man kā zvērinātam advokātam konkrētajā situācijā šāds padoms būtu jādod otrreiz, es atkal izvēlētos to pašu.

Lai raksturotu savus apsvērumus un šādas rīcības motīvus, nāk prātā divi gadījumi, no kuriem viens

ir pastāsts, bet otrs reāls notikums. Sākšu ar pastāstu. Trīs angļu džentelmeņi klubā malko viskiju, kūpina cigārus un gremdējas savstarpējās sarunās. Tiem garām dodas ceturtais džentelmenis, kurš apstājas pie trijotnes galdiņa un vienam no viņiem saka:

«Ser, vai zināt, ka jūsu suns mani vakar sakoda? Kā rīkosimies - maksāsi labprātīgi vai iesim uz tiesu?»

Uzrunātais nesteidzīgi apdomā dzirdēto un saka:

«Labi, uzreiz samaksāšu! Cik esmu jums parādā?»

Viņš norēķinās un turpina sarunas ar galdabiedriem. Tad viens no viņiem izbrīnīts teic:

«Bet tev taču nemaz nav suņa!»

uz ko izskan atbilde:

«Jā, man nav suņa, taču, kas zina, kā viss tiesā beigtos.»

Tas humoram, taču otrs ir reāls gadījums, kuru man atstāstīja kāds cienījams kolēģis, kurš bijis pazīstams ar tiesībzinātnieku profesoru Arturu Liedi. Viņš šo atgadījumu stāstījis lekcijās studentiem. Proti, profesors septiņdesmitajos gados bija iegādājies automašīnu un reiz, dodoties izbraukumā, ar to cieta negadījumā. Situācija pavisam sadzīviska - Liedes kungs braucis pa ceļu un pēkšņi no krūmiem tam priekšā izsteberēja dzērājs. Profesors acumirkli apsvēris savu tālāko rīcību - bremzēt, kas tāpat neglābtu no dzērāja notriekšanas, vai stūrēt pašam krūmos, apdraudot savu dzīvību. Būdam krimināltiesībās ļoti zinošs, viņš izvēlējies briesmām pakļaut sevi un guva ļoti smagu galvas traumu, jo nebija drošs, ka pēc tam izdosies pierādīt, kurš no abiem šajā situācijā vainojams. Te ir tā atbilde, arī vērtējot vienošanos kriminālprocesā - faktiski reizēm vienkārši ir jāizdara izvēle un, raugoties pragmatiski, jāizvēlas mazākais no iespējamā ļaunuma. Tomēr šai nūjai ir divi gali, un noteikti ir reizes, kad par šādu prokurora izteiktu piedāvājumu vienoties vainojamā persona var būt pat apmierināta, jo, apsverot savu situāciju, biznesa plānus un reputāciju, kas līdz ar tiesvedības procesu tiek pakļauti riskam, kādam šī vienošanās var noderēt. Tas iekonomē arī klienta laiku un resursus, kas var būt nepieciešami ilgiem tiesvedības procesiem.

Galvenā problēma, kādēļ uz vienošanās institūtu raugos kritiski, ir tā, ka esam to acīmredzami aizguvuši jeb iestādījuši mūsu augsnē no anglosakšu tiesību sistēmas kriminālprocesā, kas būtiski atšķiras no mums pierastā. Tādēļ mūsu tiesību sistēmā šis instruments nedarbojas tā kā izcelsmes valstīs. Piemēram, anglosakšu valstīs notiek iepriekšējā noklausīšanās tiesā, kur lemj, vai konkrētā persona vispār ir apsūdzama. Turpretim mūsu kriminālprocesā valda inkvizitīvais princips, un apsūdzētais nemaz nezina, kādi pierādījumi pret viņu ir savākti, jo šīs vienošanās procesuālā īpatnība ir tā, ka piekrišana prokurora piedāvājumam jāizteic nevis tad, kad ir izsniegti visi lietas materiāli un persona kopā ar aizstāvi var novērtēt visus pierādījumus, bet gan gluži pretēji - vispirms jāpauž piekrišana, un tikai tad tiek izsniegti lietas materiāli. Kā pokerā - lēmums uz laimi, cerot, ka

paveiksies. Ja advokātam ir pieredze un viņš, izmantojot profesionālo pieredzi un intuīciju, nojauš, kas tur lietā apmēram var būt, tad viņš klientam vēl var kādu jēdzīgu padomu dot, taču savus gados pavisam jaunus kolēģus, kuri ir pilni entuziasma un ticības justīcijai, šajā ziņā nemaz neapskaužu.

Pozitīvi, ka no šī gada 26. aprīļa ir spēkā grozījumi, pateicoties kuriem kriminālprocesā tagad var vienoties ne tikai līdz brīdim, kad tiek uzsākta lietas iztiesāšana, bet arī līdz tiesas izmeklēšanas beigām. Vienlaikus ir neloģiska norma, ka pirmstiesas kriminālprocesā nevar vienoties tad, kad jau ir izsniegti lietas materiāli, jo pretstatam - vienošanās procesā tiesā taču tie ir pieejami. Tas būtu noteikti jāmaina. Materiāliem vajadzētu būt pieejamiem vispirms, un tikai tad sekotu vienošanās par sodu. Tas dotu arī pozitīvu efektu procesu kopējam ilgumam, jo, iespējams, kāds, iepazīstoties ar lietas materiāliem, atvadītos no savām nepamatotajām ilūzijām par iespējamu lietas pozitīvu iznākumu un tas pamudinātu šos cilvēkus šādu vienošanos slēgt. Tādēļ uzskatu, ka vienošanās institūts faktiski ir balstīts pragmatismā un tā mērķis droši vien ir labs – paātrināt kriminālprocesa norisi, tomēr vienlaikus tam piemīt arī amorāli aspekti attiecībā uz cilvēka cieņu, jo persona ir spiesta izdarīt izvēli, tai laupot iespēju adekvāti novērtēt un izsvērt situāciju. Tādēļ vienošanās ietvaros lēmums faktiski var tikt pieņemts ne tikai tādēļ, ka persona patiešām atzīst sevi par vainīgu, bet arī bailēs no nezināmā un dažādiem iespējamiem, neprognozējamiem pavērsieniem tiesā. Lēmums var tikt balstīts neticībā taisnīgumam un justīcijai, ka tā spriedīs pareizi un taisnīgi, tādējādi persona, piekrītot šim kompromisam, nodara sev lielu ļaunumu. Diemžēl kā zvērīnāts advokāts esmu spiests tā sacīt, ka, jā, vienošanās tiek arī akceptēta, neticot taisnīgumam tiesā. Jā, protams, tas, kurš ir vainīgs, berzēs rokas, bet nevainīgais no tā cietīs.

Te vietā atgādināt profesora Liedes piemēru – kas ar viņu būtu noticis, ja tomēr būtu uzbraukts šim dzērājam? PSRS laikos neviens neiedziļinājās subjektīvās puses iezīmēs un tamlīdzīgi. Objektīvi cilvēku sabrauca, un objektīvi par to jāatbild. Tas pats arī mūsdienās – kurš autoavāriju lietās interesējas par cietušā vainu? Valda emocijas, sašutums, un nevienam neinteresē eksakti noskaidrot cēlonību starp pārkāpumu, ja tāds ir bijis, un sekām, kuras iestājušās. Turklāt formulējums «vienošanās» kriminālprocesā ir diezgan maldinošs, jo tas kļūdaini liek uzskatīt, ka pastāv iespēja par kaut ko vienoties. Taču tā īsti nav. Starp valsts apsūdzību un vainojamo personu nav līdzsvara, un, ja personai ir kādi iebildumi, tad faktiski – *ejiet tālāk!* Diemžēl pat tās elementārās paliekas, kas šobrīd mūsu kriminālprocesā ir atstātas pie tiesībām uz aizstāvību, realitātē brutāli tiek mīdītas kājām.

Konkrēts gadījums no manas prakses. Man nesen bija lieta, kurā par smagu miesas bojājumu nodarīšanu, līdz nāvei piekaujot cilvēku, apsūdzēti divi brāļi. Lietas apstākļi bija tādi, ka viens no brāļiem – ar lauztu roku – Purvciemā gāja gar kaut kādām letēm, kur tirgo ziedus. Tur sēdēja jau pamatīgi iereibusi kompānija, dzēra alu. Starp šo kompāniju un manu klientu izraisījās konflikts, kas pārauga kautiņā. Ar šo puisi kopā bija meitene, kura, redzot notikušo, piezvanīja viņa brālim un sauca palīgā. Brālis atradās netālu, uzreiz ielēca mašīnā un steidzās uz notikuma vietu. Izlēcis no auto, paņēma koku un metās brālim palīgā. Finālā gāja bojā cilvēks. No aizstāvības pozīcijas fabula it kā skaidra, bet te būtiskākais ir kas cits. Proti, abiem brāļiem tika uzrādīta apsūdzība par smagu miesas

bojājumu nodarīšanu, un tā šī lieta tika nodota uz tiesu. Notika tiesas izmeklēšana, bet es visu laiku nogaidīju un klusēju par kādu jautājumu – juridisku problēmu, kura mani kā aizstāvi pilnībā apmierināja. Tiesu debatēs gan vērsu tiesas uzmanību uz šo faktu – abiem brāļiem nodarījums nav inkriminēts kā tāds, kas izdarīts personu grupā, bet gan katram individuāli. Tātad katrs no viņiem atsevišķi ir izdarījis miesas bojājumus, kuru rezultātā gāja bojā cilvēks, taču reāli tas nav iespējams – vienu cilvēku nevar nosist divas atsevišķas reizes. Tādējādi šos cilvēkus nemaz nevar notiesāt pēc viņiem izvirzītās apsūdzības un viņi būtu attaisnojami, jo atbilstoši Kriminālprocesa likumam apsūdzību drīkst grozīt tikai līdz tiesas izmeklēšanas pabeigšanai, kas noslēdzas pirms tiesas debašu sākuma. Tātad konkrētajā situācijā šis brīdis jau bija palaists garām un apsūdzība vairs nedrīkst tikt grozīta. Tehniski lietu esmu vinnējis. Taču - kas notiek faktiski – prokurore vērsās pie tiesas, atsaucoties uz manu runu, un norāda, ka tajā esmu balstījies uz vienu pierādījumu - videokameras ierakstu, kurā redzams kautiņa fragments, un izsaka lūgumu atjaunot tiesas izmeklēšanu, jo vēlas vēlreiz iepazīties ar šo pierādījumu un pārliecināties par tajā redzamo. Skaidrs, uz ko viņa tēmē! Pret to iebildu, sakot, ka tas pieder pie apsūdzēto tiesībām - izmantot valsts apsūdzības kļūdas, taču finālā tiesnesis, protams, atjaunoja tiesas izmeklēšanu, šobrīd it kā meklē zāli ar lielu ekrānu, lai nu visi to video var vēlreiz apskatīties, taču man kā advokātam ir pilnīgi skaidrs, uz ko tas viss velk – būs jauna apsūdzība, kurā brāļiem tiks inkriminēts nodarījums personu grupā.

Tas nebūt nav vienīgais gadījums, kad līdzīgā veidā prokuratūra ir pamanījusi savas kļūdas un pēc tam centusies tās labot uz personu, kuras bauda tiesības uz aizstāvību, rēķina. Ikdienā sastopoties ar šādiem gadījumiem, par kādām gan garantijām un tiesībām, un ticību justīcijai var būt runa? Vai es kā advokāts varu klientu atrunāt no piekrišanas vienoties, galvojot, ka tiesā lieta tiks izspriesta atbilstoši likumam? Reizēm ir šī vienīgā cerība, ka tu kā aizstāvis vari izmantot pretinieka kļūdu, jo tas kompensē nesamērību starp valsts un cilvēka iespējām un tiesībām. Bet, kā redzams, praksē tas ne vienmēr strādā, līdz ar to dažkārt ir jāpieņem lēmumi vai klientam jādod padoms (tai skaitā runājot par piekrišanu vienoties kriminālprocesā), vadoties pēc mana viedokļa ievadā paustās formulas, ka 2×2 ne vienmēr ir 4, bet gan tik, cik vajag konkrētajā situācijā.